

УДК 070.1

ПУБЛІЦИСТ: МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОСТІ

Й. Лось

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua

У статті з'ясовується роль світоглядної публіцистики у “будівництві” людини і суспільства. На прикладах українських та закордонних концептуальних статей, трактатів показано вміння зорієнтуватися на метааналізі історії, вибудовувати сенс життя для людини й спільнот.

Ключові слова: публіцист, мотивація, творчість, світоглядна публіцистика, мораль, метаісторія, нація, місія.

Нагадаємо, як трактує цей термін словник: “Мотивація — сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування” (5; 541). Йдеться про підставу, привід для якої-небудь дії, вчинку, про причину, первинний імпульс. У журналістиці, яка водночас відображає й формує громадську думку, доконечною, на нашу думку, має бути орієнтація на структуральну гармонію, за якої вартості відіграють центральну роль. Саме вартості (цінності) є рушійною силою нашого психічного динамізму, оскільки конкретно дають чіткий напрям для нашого життя, вказують на правильний шлях, піднімають дух “до його найвищих сфер” (31; 23).

Однак сенсожиттєві засади людського існування можуть з'ясовуватися й з точки зору плеонексії — несамовитої пристрасті до могутності й максимальної вигоди під маскою ідеалу справедливості й моралі. До того ж плеонексія переходить від окремих особистостей до народів, які себе нарікають “вибраними” і мірилом для усього людства. І тоді сфера мас-медіа перетворюється на своєрідну гру за пихатими правилами ідеологічної фантастики.

У цьому контексті мислительного дисбалансу світ масової комунікації став ареалом індетермінізму, де по-новому інтерпретуються співвідношення необхідності й випадковості, де свавілля медійних магнатів і сама система комерційної домінанти посутньо сприяють дестабілізації морально-психологічного чинника, системи соціальних зв'язків і міжнародних відносин. Цілком годимося з висновками В.Мансурової: “В епоху панування ЗМІ як “четвертої влади”, влади над умами і почуттями людей, істотно зростає перформативність (коли саме слово стає вчинком) ролі журналіста, яка проявляється не лише у публічній саморефлексії, але й у доведенні цієї рефлексії до об'єктивованого соціального результату, коли слово стає воїстино “вбивчою силою!” (21; 108). Якщо ж електронна міфологія створюється журналістами й аудиторією, водно-

час — якщо друкована преса ще зберегла мислительну й моральну потугу Слова завдяки високим професійним стандартам значної частини творчих особистостей, з'явилися умови для створення домінантного критерія для епохи, аби запанував ідеал, а не куций інтерес.

У пропонованій статті ми зупинимося на деяких зразках публіцистики, яка була й залишається зорієнтованою на метааналіз історії. Саме історична свідомість є фундаментальною світоглядною характеристикою культури будь-якої епохи. Минуле неминуче входить у сучасний духовний обіг, щоб змушувати постійно замислюватися над добром і злом, мати резерв пам'яті. Згідно зі спостереженнями англійського філософа Уайтхеда, два поняття є в основі людського досвіду: поняття факту і поняття значення (важливості). Давно привернув до себе увагу такий факт: пізнання людиною навколишнього світу почалося з розгадування його генези. Отже, через генезу до структури і функцій — такий шлях справжнього, тобто історичного пізнання. Постійне співвідношення своїх відповідей на вічні питання з тим, що відбулося, зафіксувалося у свідомості народів, становить стрижень світоглядної публіцистики. Феномен метаісторії передбачає інтерпретацію історичного процесу не як того, що відбулося, і не як того, що відбувається, а як того, що зберігається — як діючі цінності (Сергій Кримський).

Немає сумніву в тому, що головною діючою силою історії є особистість. Тому бажання науково пояснити людину, щоб згодом маніпулювати нею відповідно до певних накреслених схем стало спокусою “нового часу”. І західний позитивізм, і марксистська утопія, виходячи з одних і тих же матеріалістичних передумов, з двох боків закономірно ведуть до маніпуляції масовою свідомістю: тоталітарний режим перетворює людей в ідеологічний, мілітарний матеріал для злочинних експериментів, демократичний — призводить до перетворення людини у функцію. Звідси також намагання втиснути і творчу людину у так звані наукові формули, у системі “об’єктивізму” — трактувати інформацію як товар.

Нині на Заході торжество матеріалізму привело до забуття великої персоналістської думки, яку переконливо пропагував Іван Павло II. Те, що людина — унікальна і неповторна, — не просто тема для міркувань журналістів, політологів, культурологів і т. д., це — програма дій, в основі якої — погляд на людину як на ікону Христа. Не допоможуть ні декларації, не порятують закони, поки нема культури, для якої у кожній людині є “іскра Божа”, яка не дозволяє перетворити особу у гвинтик. До цього можна додати, що тільки солідарність, що базується на цінностях, рятує людину від маніпулювання нею. Тільки справдешній культурі, яка стає досвідом солідарності, не загрожує небезпека виродитися в ідеологію.

Вигода (в обидвох варіантах: ідеологічному чи комерційному) від маніпуляції ставала ефективною у періоди особливих напружень соціумів, міждержавних відносин, зміни цивілізаційної парадигми. Тобто мала тимчасовий характер, який, до речі, поступово занедбував сферу думки — адже звужувалося поле, коли потрібно переказувати наступним поколінням високі моральні засади, концепцію кращого світу, а в кінцевому підсумку — утверджувати соціальне милосердя (згадаймо Шевченкове: “Обніміте найменшого брата”), “цивілізацію любові”. Тимчасовість і спричинила падіння тоталітарних режимів, які мали начебто несхибні механізми окупації свідомості, а нині бачимо, як наддержави стають

безпорадними, хоча шляхом монополізації і комерціалізації заволоділи найпотужнішими мас-медіа за всю історію людства. Виявилось, що *“аналізів, які ґрунтуються тільки на матеріальних або політичних елементах людського життя недостатньо. Мислення людей Заходу стало матеріалістичним, хоч вони в цьому не здають собі звіту. Вони відкидають будь-яку надчуттєвість, не надають жодного значення духові, який надто зв'язаний з релігією, щоб його могли брати до уваги у шкільному навчанні. Дух є виявом відкритості людини на те, що Боже, а про це люди Заходу навіть не хочуть чути. Саме тому таке мислення не може визначити жодної розумної причини наших змагань з подіями і врешті залишається безсловесним перед лицем поточної історії. А насправді, за Іваном Павлом II, всіляка людська історія здійснюється під впливом духу”* (29; 118-119).

Під сучасну пору нам особливо важливо збагнути, що журналіст (публіцист) має стати носієм інтегральної візії людини і світу. Подамо стисло думки викладача вищої школи, поета, публіциста, телерадіокоментатора Веслава Невенгловського з Польщі. Він вважає, що сьогодні, аби змінити на краще світ, треба віддати голос насамперед провісникам морального ладу. Польський учений ставить питання недвозначно: чи журналісти стоять на боці любові?, чи вони визнають первинність добра споживача інформації? Жодна людина не може бути вільною, публіцист — тим паче, якщо він заперечує правду і добро. Мусимо плекати культуру свободи, сенсація не повинна домінувати в мас-медіа. Запобігання перед реципієнтами інформації аж ніяк не повинно відсувати на задній план достовірність. Журналісти, так само як і усе суспільство, зобов'язані щоденно вчитися автентичному формуванню культури індивідуального, суспільного, політичного життя — в розумінні спільного добра. Непорозумінням слід вважати модну сентенцію, що журналіст не повинен мати своїх поглядів. Навпаки, справжній публіцист завжди говорить своїм голосом, причому моральні засади в даному разі є домінуючими. Тому він не буде маріонеткою. Якщо слово відірване від духовної культури, воно стає небезпечним знаряддям боротьби людини з людиною. Слід звернути увагу й на те, що фрагментарний опис дійсності не може сприяти створенню цілісного її образу, тим паче визначити тенденції розвитку. В.Невенгловський виступає проти фетишизації ідеї толерантності, оскільки дуже часто вона веде до релятивізму, розмивання межі між добром і злом. Нині гасла “толерантність”, “політична коректність” стали головним інструментом духовного терору. Дивно, але до сором'язливих слів сьогодні належать “патріотизм”, “Батьківщина”, “милосердя”. Ще один фактор: кожний народ має право до розвитку власної культури — на цьому особливо наголошував у виступі на Генеральній Асамблеї ООН 5 жовтня 1995 року Іван Павло II.

Історія людства, кожного народу зосібна дає багато прикладів того, як спільна база вартостей сприяє духовному і матеріальному розквіту цивілізацій. Нині особливо потрібна така мотивація творчості журналіста, яка б орієнтувала спільноти на інтенсивне духовне життя. Зі зла не треба робити головного героя мас-медіа (37; 28-40, 297-307).

Формуючи національну журналістику, ми не повинні запозичувати зразків постановки проблем, аргументації тільки англо-саксонської школи журналістики — хоч і досконалої у багатьох відношеннях. Певний інтерес, крім зазначених вище факторів, можуть становити для нас думки відомого південноафри-

канського вченого, письменника, есеїста Андре Брінка. Будь-який митець, у тому числі — й публіцист, як “вільна особистість” є вигадкою, шовінізмом, людиною поза історією, тобто такою, яка не має свідомості, нехтує своїм високим обов’язком. Так само і протилежне уявлення про публіциста як “комісара” є сумнівним: він насамперед представник влади та бюрократії, врешті — слуга можновладців-монополістів, які витонченим способом купують його талант. Уникнути такої участі допоможе глибока релігійність (мораль) і національні цінності. Саме вони є основоположними, універсальними. Публіцист повинен сприйматися як інтелігентна особистість, що має соціальні, історичні та моральні обов’язки. Хоча Брінк безпосередньо не торкається ролі і функцій публіциста, усе ж його судження припасовуються до нашого фаху: *“Щоб уберегти живу віру в щось прекрасне, щось значуще в цьому жахливому світі, щоб постійно виштовхувати світ зі стану самовдоволення, щоб спонукати людський розум шукати і здобувати знання, яке “так” не має за відповідь, творець — інтелігент — художник насамперед повинен бути відданим своїй свідомості, а не партії чи групі, й навіть не справі, й навіть не “народові”. Однак — і це дуже істотно — якщо ця свідомість не загартована вчинками та стосунками з іншими людьми, “народом”, якщо найособистіше з її виявів не пов’язане з усвідомленням своєї причетності до історії свого суспільства — його минулого, теперішнього чи майбутнього, — тоді вона не має власної великої ваги та проникливості”* (3; 47).

Як бачимо, йдеться не про ремісничий рівень журналістики, а творчий. Зішлемося ще на думку Ришарда Капусьцінського — польського письменника, публіциста, представника започаткованої Ернестом Гемінгвеем та Габріелем Гарсія Маркесом “нової журналістики”, що описує факти методами й засобами красного письменства: *“Ремісництва можна навчитися і поза університетом. Другий рівень — це висока, концептуальна журналістика. Критерієм оцінки статті не є те, чи містить вона пропагандистські елементи чи ні, а чи вона має добру мотивацію, чи це важливий, майстерно написаний текст — журналістський, літературний, який робить людину кращою, змушує її мислити. Слабкою у наших дискусіях про ЗМІ є замовчування фактів, що в журналістиці, як і в інших професіях, багато партачів. Світилами можуть стати не всі, але треба намагатися. Тут важлива сама атмосфера, в якій формується журналіст, чи пробуджена у ньому професійна шляхетність, бажання робити щось важливе, а не тільки будь-якою ціною заробляти гроші. Часом добрі журналісти просто губляться у надмірі інформації, вони втрапили орієнтири і потребують допомоги авторитетного провідника”* (26; 21).

Якщо невисока якість журналістики — невисоким є і рівень суспільства. Журналіст (публіцист) повинен мати несхитний світоглядний стрижень, щоб утверджувати цінності правди, справедливості, точності у **вигляді матеріалу**, бути готовим **захищати цінності**, які становлять собою громадський інтерес, нарешті, — **бути креативним**. Рутинність не підходить до особистості, яка має пасіонарну мотивацію, певна річ, зі знаком “плюс” (23). Уточнимо: у цій статті ведемо мову про журналіста (публіциста) як людини місії, з виразним відповідальним підходом до своїх обов’язків, що не зупиняється на матеріалізмі фактів, осмислює, досліджує явища, а не про медіа-працівника, для якого робота є рутинним збиранням, навіть — коментуванням, поточної інформації. Тобто чіт-

ко відрізняємо комунікативну і культурну пам'ять, ситуативну (поточну) і субстанційну інформацію.

Неодмінною умовою виконання шляхетної місії є емпатична настроєвість публіциста. Слово “емпатія” походить від грецького “patho” (сильне й глибоке почуття, майже ідентичне зі стражданням). Первісно поняття емпатії вивчалось філософськими дисциплінами — етикою та естетикою — мало іншу назву — “симпатія”. Ще давні греки надавали симпатії космічного значення, розуміючи під нею духовну об'єктивну спільність усіх речей, що визначає співчуття людей один до одного. У журналістиці ефективна міжособистісна взаємодія, скажімо, під час діалогічного спілкування, передбачає спроможність досягнути сенс і значення проблеми та особистості. Тривіальною виглядає ситуація, коли претенденти на “командирів дійсності”, які знають, як навчати, не мають **що** переказати людям. Тим паче убогим постає публіцист, який веде інтерв'ю з особою, ігноруючи світ цієї особи, її культуру, мрії, сподівання. Освоєння дискурсу під час навчання у вищій школі має передовсім сприйматися як процес виробництва ідей, знання, текстів, науки. Діалог — не лише спосіб контакту, це — спосіб мислення. Розум — добре, а колективний досвід — краще.

Цілком слушно у двотомній антології “Вступ до світової журналістики” російський вчений Г.В.Прутцков подає зразки світоглядної журналістики у варіанті ораторського мистецтва Давньої Греції та Риму, Нового Завіту, Латинської та Візантійської ранньохристиянської публіцистики, публіцистичної творчості періоду Відродження, Реформації, буржуазних революцій в Англії, Америці, Франції (25). Півстоліття раніше це обгрунтував Микола Шлемкевич, що підкреслено раніше у наших наукових розвідках.

Щораз більше теоретиків і практиків журналістики переконуються у потребі фундаментальної журналістської освіти. Університет — вища школа. Отже, на відміну від середньої, він повинен забезпечити вищий рівень навчання. Щодо журналістики, то, крім навичок суто професійного характеру (методика організації матеріалу, зразки підготовки матеріалів різних жанрів, моделювання теле-радіосюжетів, номерів газет й журналів, володіння технологією, оргтехнікою та інше), на перший план має виходити підготовка професіоналів для високоякісної журналістики, без якої ми не отримаємо потужного демократичного суспільства.

Аксіологічний аспект в даному разі є визначальним. Коли ми ставимо питання, **що** повинен журналіст знати, вміти і робити, то саме досвід світової публіцистики може дати нам продуктивну відповідь: **знати** світ і людину, **вміти** пояснювати і прояснювати явища, факти, події, нарешті — **пробуджувати Богородібне в людині**. Вирішальний — **світоглядний** — чинник має базуватися переважно на власній ментальній, культурній, звичасвій, суспільно-політичній, духовній основі, традиціях власної освіти. А це неминуче висуває на перший план виховний ідеал, що його обгрунтував Г.Ващенко.

Один з батьків-засновників модерної Італії, публіцист найвищої проби Джузеппе Мацціні, відчуваючи потребу досягнути ідею, котра б зробила людину кращою і врятувала націю як невігубний вічний дух, ще у 19 сторіччі знайшов, на нашу думку, переконливі напрямні, за яких оптимістичні мотиви набувають предметного звучання. Ось ці слова-поради: *“Досліджуйте загальнолюдську традицію з усією старанністю, з усією неупередженістю, з усім розумом, да-*

ним вам від Бога: кожного разу, коли ви виявите одностаїне і незмінне вираження думки людства, що збігається з голосом, який іде з глибини вашої свідомості, знайте, що у вас в руках — частка абсолютної істини. З такою ж увагою досліджуйте традицію своєї епохи, своєї нації, її ідеї, прагнення, що тепліє в ній: там, де ваша внутрішня свідомість збігається з колективними прагненнями, можете бути певні, що володієте часткою відносної істини. Ви повинні втілити обидві ці істини у своєму житті, виразити їх і подати їх іншим у міру Вашого розуміння і Ваших сил... Ви повинні прийти до кінця свого життя так, щоб сумління не докоряло Вам: “Ти знав частку істини, ти міг допомогти її здійсненню, але не зробив цього”. Таке для мене найзагальніше вираження обов’язку” (22; 395-396).

Від самого початку випуску тижневика “Молода Італія” (1831 р.) аж до активної участі в якісних англійських виданнях наприкінці століття, незважаючи на енергійну стилістику, чітко бачимо виховний мотив у концепціях Мацціні. Один типовий приклад: “Якщо, пропагуючи наші принципи, ми не постараємося поліпшити людей, об’єднати їх, вирвати їх з-під влади безтямного егоїзму, котрий їх пожирас, — то все надаремно. Чи буде одна форма правління, чи інша — незмінними залишаться ті ж труднощі, та ж нерівність, ті ж злидні” (33; 52).

Історія 19-20 століть повністю підтвердила ці висновки. Вже тоді, всередині 19 століття, у середовищі народів з’явилися подібні публіцисти (скажімо, Томас Карлейль, Ральф Емерсон, Гавлічек Боровський), вони ж — письменники, політики, культурологи, громадські діячі, філософи, які втілювали найшляхетніші ідеали.

Продуктивний — у сенсі ушляхетнення мотивації мислення й дій людини — курс освітнього процесу доконечно виєлімінує невігластво і неправильне використання знань. Масмо на увазі застосування здобутих знань для різного зла: утвердження ненависті як норми життя, мамонізму як домінуючого життєвого орієнтуру. Пам’ятаймо, як зловживали знаннями більшовики й нацисти, а нині — демоліберали, які гримуються під гуманістів і речників загальнолюдських цінностей, хоч насправді удосконалили усі мислимі й немислимі канони фарисейства. Давно доведено, що первісні цілі освіти — стимулювати здатність людини мислити, творити і взаємодіяти з іншими. Єдине, що залишалося на маргінезі розмислень, освітніх формул, канонів, методологічних і методичних правил, — потреба **постійної мобілізації сумління**. Якщо ж це стане стрижнем виховного процесу, триєдине завдання освіти матиме досконалу мотивацію, отже, й результат. Нагадаємо ці завдання: перше — збагнути й передати цінності минулого (принагідно зішлемося на мудрість Першої книги Вед: “Нехай прийдуть благородні думки до нас з усіх сторін”), друге — втілити плідотворні завоювання сучасного, звісно — в усіх царинах знань, третє — підготувати людину до плідного сприйняття майбутнього. Не перечимо, що освіта полягає в оснащенні людини певним набором фактажу протягом певного часу. Так само очевидним виявився орієнтир на безперервний — тривалістю у життя — процес, який включає формування внутрішнього світу особистості — інтелектуального, морального, духовного.

Розширити, однак, **поняття освіти з етапу до процесу** можна лише за умови надання освіти пріоритету з боку держави й суспільства. Школи, тим паче університети — кузні світоглядних думок, тут виростають паростки майбут-

нього. На нашу думку, схема підготовки фахівців в університеті може виглядати таким чином:

інформація	знання	розуміння	мотивація	дія
оперативна, точна, усебічна — з кожної проблеми, збалансована (у часі й просторі), суспільно значима якість, що переходить у знання, демократична доступність до ЗМІ, джерел інформації	цілісний погляд на речі, докладне знання проблеми, можливість приймати на основі інформації компетентні рішення. Знання — меч, а мудрість — щит, вони пробуджують Божий талант	з'ясування генези явища, мотивів діючих осіб історії, історичне тло події, пояснення, сполучення фактів з принципами, соціальний прогноз, публіцистика думання, розмилення, формування світогляду	шляхетність мотивації творчості — в ім'я найвищих wartości, бути дзеркалом життєвих глибин і виявом таємниць душі людини, пошук істини, а не тільки творча самореалізація, досягнення порозуміння між людьми й народами	відповідальність за слово — проблема моральна, забезпечення найголовнішого призначення журналіста — служити правді й справедливості, прояснення та роз'яснення явищ, фактів, подій, творча ініціатива і компетентність як найважливіший капітал у “суспільстві знань”

Щоб сформувати ефективне суспільство, слід водночас змінювати і мислення, і структури. Освічене суспільство несумісне ні з наживою, безтямним споживанням, ні з технократією, яка веде до монополізації знань певною групою (космополітичною елітою чи навіть “золотим мільярдом”), ні з бюрократією, яка схильна до затуманювання усього, що стосується сфери управління.

Освіта завжди передбачає необхідність передавання від старшого покоління молодшому структурно організовану, відповідальну картину суспільно-історичного і культурного розвитку. Молоде покоління мусить здобувати освіту високої якості, яка б стимулювала творчу особистість до активної участі у навчальному процесі, розширювала б коло знань про навколишній світ і прищеплювала б духовні цінності, що можуть змінити життя на краще. За наявності у навчальному процесі кількох основних циклів — суспільно-політичні дисципліни, філологічні й дисципліни спеціалізації — освітня програма має наголошувати на високих моральних нормах фахівця. І нічого тут не змінює принципове реструктурування, яке відзначається насамперед двома процесами: глобалізацією та інформаційно-технічною революцією. Певна річ, людина повинна розвивати у собі здатності, які б дозволили їй швидко пристосуватися до зміни ситуації й нових вимог. Поряд із знаннями, тут ідеться в основному про так звані “soft skills”, тобто гнучкість, здатність працювати в колективі, самостійність, уміння ставити, розв'язувати проблеми, мобільність, культурну чи інтелектуальну компетентність. Свого часу міністр освіти ФРН Едельгард Бульман заявила, що *“випускники навчальних закладів потребують різних видів знань: не-*

обхідно мати так звані інтелектуальні знання, які є результатом самостійного і критичного осмислення фактів та інформації й можуть розширюватися, але також і прикладні знання, що допомагатимуть вирішувати проблеми у світі праці й у суспільстві. Щоби цього досягнути, молодим людям треба навчитися вчитися” (27; 53-54).

Однак, щоб не спричинити деформацію духовного світу “гомо інформатикуса”, мусимо навчити молоду людину адекватно сприймати національну культурну спадщину, втілену в літературі, мистецтві, інших сферах досягнення істини. Люди перестають мислити, коли перестають читати. Володимир Бурбан на сторінках “Дзеркала тижня” ставить питання однозначно: “Отож, педагогіка. Чи потрібна вона прихватуваному, варваризованому, комп’ютерно-макдольтизованому” суспільству? Чи потрібні йому “старі короєви” вічних донкіхотів — Яна Амоса Коменського, Жан-Жака Руссо, Йогана Генріха Песталоцці, Адольфа Дістервега, Григорія Сковороди, Януша Корчака, Антона Макаренка, Григорія Ващенка, Василя Сухомлинського і, власне, Костянтина Ушинського?” (4; 13). Відтворюючи й коментуючи чільні думки з праць Костянтина Ушинського “Рідне слово”, “Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології” (перша перевидавалася 150 разів!), публіцист закликає не бути легковажними забудьками: “Ми є тими, що ми пам’ятаємо”.

Навчання — нескінченний процес, спосіб життя. Варто ґрунтовно застановитися і над досвідом чотирьох історичних моделей університетів — наполеонівської (потужний важіль для обстоювання єдиної національної ідентичності), гумбольдтівської (джерело “дослідницького університету”, орієнтованого на “посування вперед кордонів знань”), ринково орієнтованої (США: “корисне знання”), інституційно автономної (Велика Британія: увага до розвитку персонально кожного студента разом зі своїми інтелектуальними чеснотами), і над спадком високогуманної освіти в Україні ще з княжих часів. (Нагадаймо бодай Мономахове повчання — не лютувати словом). І тоді ми виелімінуємо фатальний вид невігластва — поверховість, еkleктизм, пристосуванство, а також можемо утвердитися ідеалові як джерелу енергії, відкриємо нові горизонти соціального розвитку, коригуючи тим самим хід історії. Вона тому й багата, що людина шукає правди в “інших”, неіснуючих світах, що їх неможливо уявити собі з допомогою екстраполяції реальних умов. Рівно ж — випрацюємо стійкий імунітет проти страху, корупції, демагогії.

Підкреслимо, що **навчати** — означає бути посередником між знаннями та особистістю. За законами психоаналізу, освіта здійснюється через процес передачі. Не маємо права допустити профанації великих слів, великих ідей та емблематичних постатей народів. Гарантією збереження плідного спадку попередніх поколінь є пізнання духовності як повітря, в якому живе добро, світить краса і дихає дух істини. Знайомлячись з історією світової журналістики, її теоретичними засадами й практичними осягами, усвідомлюємо доконечну потребу збереження феномену культурного й цивілізаційного багатства планети.

Вища школа на те й покликана, щоб журналіст/публіцист мав добротні знання з **рідної мови** (духовний адекват дійсності), **історії** (історична свідомість є найвищою етичною й духовною вартістю людини), **філософії** (Ортега-і-Гасет справедливо наголошував: жити — означає філософствувати, звідси й термін “світоглядна публіцистика” Миколи Шлемкевича), **культури** (символи, герої,

звичаї, вартості), **літератури** (саме література, зокрема поезія, розкрили найбільше істин), **психології** (у книгах В.Роменця “Психологія творчості”, “Історія світової психології” акцент зроблено на культурологічному підході до психології людини замість орієнтації на вульгарну соціологізацію; маємо виходити на глибоке тлумачення проблем психологічної творчості, залучаючи в коло оцінок великі прозаїчні і поетичні твори, шедеври образотворчого мистецтва, архітектури і т.д., адже історико-психологічний контекст творчості дає потужний згусток пізнавальної енергії), **релігії** (мова про інтелектуальне, художнє та літературне багатство релігійної спадщини; інтелектуал має допомагати споживачам інформації відродити в сьогоденні цінності, нагромаджені протягом віків), **іноземних мов** (народи потребують одні одних, пізнати, чим багаті інші народи — значить самому збагатитися; першоджерела тут незаміними), **політики** (у тлумаченні Т.Масарика: “Політика — найвищий творчий вияв культури”), **економіки** (пізнання культури й механізмів ринкових відносин, у тому числі у системі ЗМІ), **права** (йдеється не тільки про функціонування демократії, правової держави, громадянського суспільства, а й про місце журналістики як “четвертої влади”, радше — влади правди), **етики творчості** (домінування етики фундаментальних засад, а не ситуативної етики, деонтологічна свідомість журналіста), **менеджменту** (вироблення уміння керівництва творчим процесом, взаємовідносин з інституціями держави, суспільства, споживачем інформації, опанування найновішими технологіями та ін.), зі суто **журналістських дисциплін** (історія, теорія преси, методика організації матеріалу, жанри, моделювання видань, теле-радіопередач, організація роботи редакцій, соціологія мас-медіа і т. д.).

Сам вибір професії, саме **покликання творити** мають керуватися визначальними орієнтирами, неперевершеними за внутрішньою логікою, глибинним сенсом і максимальною дохідливістю. Оскільки Бог є інформаційно-енергетичним ядром, у якому міститься програма усього суцього від початку віків, людина, народ, світова спільнота також мають інформаційно-енергетичну якість, своєрідну соціокультурну генетику, яка і є базою формування певних систем і відносин між ними.

Публіцист мусить мати певну константу: ідеї, аргументаційну базу, кодекс честі, перспективи бачення себе в журналістиці. Без скристалізованих світоглядних орієнтирів не обійтись.

ВИБІР: у загальних ознаках, рисах його парадигму можна відтворити такою схемою:

духовне об’єднує — матеріальне роз’єднує;

етика консенсусу — етика розбрату;

увесь діапазон людського існування — економічні, політичні, соціальні виміри життя,

МОДЕЛІ ЖУРНАЛІСТИКИ:

консолідуюча — конфронтаційна;

прояснююча і пояснююча — інформаційно-розважальна;

ОРІЄНТАЦІЯ НА:

Істину, Добро, Красу — інстинкти, марнославство, вигоду;

пошуки істини — релятивізм;

аксіологію та онтологію, закоріненість у концепції релігійності — запрограмованість життя на успіх і ефективність, передовсім у царині здобуття благ, влади, “насолоджуванням життям”;

слово, що визволяє — слово, що поневолює.

Вже в античні часи знаходимо переконливі приклади **інтегральної мотивації**, коли шляхетні поривання, високі ідеї були упорядковані залізною логікою доказів. Тоді склалося переконання у тому, що риторика є мистецтвом, паче того, навіть “царицею мистецтв” — настільки сильним був її вплив на вирішення державних справ, настільки ефективно вона впливала на думки й почуття людей, часто визначаючи суспільні позиції з кардинальних проблем соціального, духовного життя. У п’ятому сторіччі до нашої ери, коли повністю склалася культура монологічної промови, вважалися очевидними такі завдання оратора: 1. **Роз’яснити** (щось), 2. **Спонукати** (до певного мислення, дії), 3. **Приносити слухачам задоволення**. Ось така ієрархія впливу словом.

Візьмімо Демосфена. 61 текст промов, 56 “вступів” до промов і декілька листів, які дійшли до наших часів, стали найгострішою зброєю політичної боротьби і водночас явищем високої духовної культури. Патріот-трибун послідовно боровся з агресією македонського царя Філіппа II своїми “філіппіками”, зверненими до народних зборів Афін й підпорядкованими наскрізній ідеї: зібрати сили для відсічі ворога, захистити незалежність демократичної вітчизни. Велич Демосфена полягає у тому, що усе його життя стало наче продовженням промов, а слова — підтвердженням вчинків (9). Маємо усі підстави зробити висновок, що ораторське мистецтво як зразок світоглядної публіцистики, певна річ, насамперед шляхетної мотивації, вже за античних часів стало важливою формою апробованого віками людського інтелектуального досвіду, а тому донині слугує нам авторитетною школою розвитку теоретичного мислення, а також духовного потенціалу творчої людини. Рівно ж — спадщина Демосфена, Цицерона та інших знаменитих ораторів — мудрий історичний урок у справі формування людської культури, високої моральності.

В умовах демократичної державності, підкреслював Йосип Кобів, красномовство стало важливим засобом впливу на політичне життя й здобуття популярності серед широких мас. В обидвох випадках мотивація зазначалася чітко. Досить уважно вчитатися у судження опонентів Сократа у діалогах Платона “Горгій” і “Федр”. Не мало вирішального значення, чи це було красномовство політичне, судове чи “епідиктичне” (врочисте, парадне). Донині ті, хто пристав на точку зору Сократа, вимагають від журналістики (красномовства) високого ідейного, позитивного світоглядного змісту. Справжнє, істинне буття, вічне, незмінне і прекрасне — світ ідей. Вони, а не інтереси, рухають світом. Мізерність сучасних реалій саме і полягає у тому, що світ озлиденів духовно, перестав продукувати ідеї, зосередившись на дочасному. Втрата інтелектуальної та моральної ієрархії у сфері світоглядно-орієнтаційній занадто звузила структурну наявність, засяг впливу, аргументаційну базу світоглядної публіцистики. Знання істини про предмет газетного (журнального, радіотелевиступу) виступу послідовно витісняється гонитвою за інформаційним, до того ж — цинічним зиском. А між тим той, хто не знає істини, а тільки покладається на правдоподібні і недостовірні уявлення, неминуче спричиняється до дезорієнтації масового споживача інформації. Знову зішлемося на антику. Ще до нашої ери встановилися

якості, якими повинен володіти видатний красномовець. Це — природне обдарування, “іскра Божя”, фундаментальна освіта, теоретична і практична оснащеність. Обов’язковою вимогою було й вивчення природи людської душі.

Фундатор жанру сюжетної публіцистики Плутарх своїми “Порівняльними життєписами”, які донині вважаються неперевершеними, об’єднав просторово-часовий “дуалізм” (греки та римляни) з аспектом моральним — аби “живити спогляданням душу”. Він відверто зазначає своє творче credo: “*Старанно вивчаючи історію і займаючись своїми писаннями, я привчаю себе постійно зберігати у душі пам’ять про найкращих і найзнаменитіших людей, а все погане, порочне і низьке, що неминуче нав’язується нам під час спілкування з оточенням, відитовхувати, відкидати, спокійно і радісно спрямовуючи свої думки до найгідніших їх зразків*” (32). Сергій Аверинцев недаремно підкреслював глибоку антипатію Плутарха до всіх теорій космополітизму. Саме культурний націоналізм автора життєписів забезпечив створення шедевр художньо-історичної компаративістики. Тільки вартісний критерій вибудовує плідотворну систему оцінок.

Захоплення пошуками вищих істин, поруч із оперативним вдумливим реагуванням на поточну дійсність, що його демонстрували видатні особистості, залишили нам у спадок такі шедеври, як роздуми Марка Аврелія “Наодинці з собою”, — він доводив “безсилля усього матеріального”, закликав співвідносити осмислення сучасних реалій з “благочестям і справедливістю” (7; 110, 112), як розмилення Северина Боеція “Розрада від Філософії”, який на зламі епох, входячи у нову, християнську цивілізацію, “легалізував” античні духовні та культурні цінності в рамках середньовічної — теоцентричної картини світу; водночас — відшліфував нове світобачення (“*Отче, дай змогу душі у всевишню оселю вернутись, Дай озирнути добра джерело, дай, Отче, прозрівши, Очі на тебе звернуть — душі незаплямлені очі!*”) (10; 7). Саме такі публіцистичні (в сенсі філософічності) твори й забезпечують духовний зв’язок поколінь. Знову ж таки водночас продемонстровано значущість творчості, вмотивованої турботливими намірами удосконалити світ.

Терапевтичний характер слова, занурення думки у глибинне з метою “вписатися” у вічну гармонію, накреслену Творцем усього сущого, плекання чеснот, розкриття причин усього, що приховане від зору, демонстрували апологети (друге-четверте століття нашої ери). Промови і проповіді Іоана Золотоустого, Василя Великого, згодом — Блаженного Августина утвердили християнську риторіку. Перші християнські мислителі уявляли Бога великим художником. Тертуліан стверджував, що процес божественної творчості подібний до творчості письменника. Для Лактанція, як і для інших мислителів, на відміну від теорії стоїків, акт творення являє собою таїнство самого буття з небуття. У центрі теорії всієї християнської культури — проблема морального удосконалення людини.

Християнська культура тонко відчула і високо цінила красу природи. Тому апологети — своєрідні публіцисти — протиставляли римським видовищним мистецтвам, які збуджували грубу чуттєвість, кращі видовища (spectacula meliora), “красу світу”. Нехай людина, яка прагне до видовищних задовольень, спостерігає схід і захід сонця, дивиться на диск Місяця, на сонмище зірок, які сяють у небі; нехай споглядає людина зміну пір року і обличчя землі, увінчаної

горами, ріками, морями, населену птахами, рибами, тваринами і людьми. Лактанцій доводив, що жоден театр, побудований людськими руками, не може зрівнятися з витворами природи: нехай стелі театру сяють золотом, але сяйво зірок їх перевершує. Головним структурним принципом краси світу апологети вважали певну цілісність, єдність безконечної різноманітності предметів. Тертуліан вказував: “Протилежне в єдності (diversa in unum)”. Апологети мали цілковиту рацію, коли зробили такий висновок: світ влаштований прекрасно, але його політична структура недосконала; похвалу одержують аморальні люди, а страждають знаючі і шляхетні. Справжніми благами в ідеології християнських мислителів вважалися лише духовні. Естетична сфера була замінена етичною. Додамо, що апологети розробили проблему образу, тобто категорію, яка об’єднала собою всі галузки духовної культури середньовіччя (11).

Щодо Августина, то він привернув увагу до двох проблем, повз які пройшла антична думка: динаміка людської особистості й динаміка загальнолюдської історії. Першій присвячена “Сповідь” — лірико-філософська автобіографія, яка малює внутрішній розвиток юності до остаточного утвердження в ортодоксальному християнстві. З недосяжним для античної літератури психологічним самоаналізом показано протиріччя становлення особистості. Натомість проблема містично осмисленої діалективи історії поставлена у трактаті “Град Божий”, написаному під враженням взяття Риму ордами Алларіха в 410 р.

В арсеналі світової літератури і публіцистики назавжди залишаться такі зразки творчості, як відкриті листи й трактати Данте і Петрарки. Ці твори, як доводять теоретики, є великим етапом в еволюції публіцистики від середньовіччя до нових часів. Циклом своїх публічно адресованих послань Данте увів до в саме “пекло” політичних проблем Європи початку 14 століття. На прикладі відкритих листів Данте і трактату “Монархія” бачимо, як утверджувалася самосвідомість особистості, яка прагнула вплинути на розвиток історичних подій, на долю світу. Ми бачимо у цих творах біль за вітчизну, роздрту братовчивими конфліктами, надію на оновлення, віру в месіанство правителя. Заповітною політичною ідеєю Данте стала концепція досягнення миру через об’єднання держави, боротьба із сепаратизмом, мамонізмом. Донині ці постулати залишаються актуальними, як і його знаменита думка про те, що справедливі закони не обмежують свободи, а навпаки — лише роблять її можливою. Свобода, писав Данте, — це вільний перехід (який закони полегшують кожному, хто їх поважає) від бажання до дії. Крім того, деякі листи Данте написані у жанрі інвективи, тобто викривальної промови, яка була розвинута за античних часів переважно в усній формі, що дозволяє порівняти їх з памфлетом, в якому яскраво виражена авторська присутність. У трактаті “Монархія” викладені переваги мирного життя, зазначено “вище” призначення Римської держави. Сповідуючи принцип **“піднесення правди, без якої не може бути миру у світі”**, Данте на всі часи визначив кінцеву мету зусиль розумних політиків: порядок, який забезпечує мир і благополуччя підданих, найкращі умови для загального благоденства.

Дотичні до проблематики наступних століть також “Листи без адреси”, підготовлені Петраркою. З цих листів завжди знімалися копії, вони широко розповсюджувалися в суспільстві. Крім того, сам автор час від часу випускав їх у вигляді збірника. Назагал, це був зразок справжньої політичної преси. Саме від

Петрарки публіка почула своєрідне публіцистичне кредо, яке зазначило прагнення партикулярної особистості вплинути на хід державних справ. *“Коли слово, промова можуть бути корисними, а ті, кому належить говорити передовсім, мовчать, тоді слід **підвищувати** свій голос і порушувати зловорожу тишу. Взявши до уваги не моє становище, а моє переконання, я вважав для себе гідним і почесним підвищити свій голос серед такого краху суспільного життя і кричати, кричати, бо, якщо мій крик безсилий допомогти суспільним бідам, нехай, принаймні, він полегшить страждання і гіркоту моєї душі”* (34; 151).

Уперше згрупував чільні докази на користь свободи преси, як відомо, Джон Мілтон у своєму знаменитому памфлеті “Ареопагітика”, що вийшов друком у листопаді 1644 року і написаний у формі промови, зверненої до членів парламенту. Які ж мотиви керували ним? Їх знаходимо на самому початку звернення: *“Оскільки я бажаю бачити свою рідну країну вільною, моя промова буде, якщо не трофеєм свободи, то принаймні голосом істини. Ми не мріємо про таку свободу, за якої в республіці не виникало б жодних ускладнень: цього даремно сподіватися. Але коли незадоволення вільно вислуховуються, уважно розглядаються і швидко задовольняються, тоді досягається крайня межа громадянської свободи, такої, що її може побажати тверезомисляча людина. Уже через те, що я можу говорити таким чином, роблю висновок, що ми значною мірою наблизилися до такого стану. Славу й подяку за те, що ми вийшли з ганебного стану рабства й марновірства і перевершили римлян силою духу, ми повинні передовсім віднести до волі Всемогутнього Господа, а потім, лорди і общини Англії, — до вашого правильного керівництва й високої мудрості”* (1; 3-4).

Автор звернення до парламенту постійно апелює до вищих сенсів буття, спонукає вибирати і воліти те, що є “достойнішим”, оскільки тільки таким чином можна називатися “справжнім воїном Христа”, “вміти діяти серед цього світу зла” в ім’я найвищих ідеалів, серед яких — найпродуктивніша ідея патріотизму, “піднести свій розум і вченість вище від звичайного рівня, щоб сприяти розвитку істини у своїх ближніх і сприймати її від інших”. Услід за Сократом, який постійно наполягав на пошукові істини, Мілтон висловлює глибокі думки і щодо призначення “бути поборниками істини”, і щодо причини розхитаності світоглядної парадигми. Якщо ми під сучасну пору бачимо, як тріумфує організоване зло вульгарного релятивізму, матеріалістичного нігілізму й витонченого інформаційного терору, то закономірно дошукуємося причини. На нашу думку, її вичерпно виявив Д. Мілтон. Ось цей висновок: *“Свого часу Істина з’явилася у світ разом зі своїм божественним вчителем і була тоді досконалою й прекрасною форми; але коли Він вознісся на небо, а Його апостоли заспокоїлися, тоді з’явилася покоління зломисників, обманщиків, які розрубали прекрасне тіло чистої істини на тисячу частин і розвіяли її усіма вітрами...”* (1; 37). Істина не є продуктом людського розуму, вона існує незалежно від нас. Усе, що ми повинні зробити — постаратися зрозуміти її, а як журналісти — донести її до найширшого загалу. Обов’язковий диктат істини не має замінюватися софістикою свободи як джерела вартостей, інакше ми втратимо почуття трансцендентного. Найголовніший критерій істини — добрі плоди, у нашому випадку — СЛОВО, ЩО ВИЗВОЛЯЄ. Правильно пишуть фахівці: розвиток боголюдських можливостей людини треба починати з формування ясного світогляду і очи-

щення психіки-душі. Війна за розум й душі триває. Ніколи не слід забувати, що Христос започаткував перехід людства на вищий рівень життєдіяльності, показавши особистим прикладом шлях до Боголюдини, до Боголюдства. Знову повернемося до Мільтона: він категорично засуджує сівачів смуги і чварів.

Прикладами шляхетної мотивації творчості можуть слугувати фундатор сучасного консерватизму Едмунд Берк, який “на марші”, відразу збагнув небезпеку для європейських народів риторики й практики Французької революції 1789-1794 рр. і довів, що “релігія є основою громадянського суспільства і джерелом усього доброго та втішного” (19; 144), “Можна підправляти, не міняючи основ” (19; 152), а також обгрунтував “якісну ідею свободи”, Лев Толстой зі своїм знаменитим закликком “Не могу молчать”, Ортега-і-Гасет, який в “Есе про Іспанію” та інших творах, виражаючи глибоку духовну тривогу за людину, за культуру, за свою країну, Європу, вчить нас зосереджуватися на “кінцевих питаннях”: Що таке життя? Що таке смерть? Що таке щастя?; шліфувати душу, брати участь в національному синтезі, випромінювати ідеали, вирвати мистецтво з обивательських буржуазних рук (14; 203-235).

Особливо варто наголосити на силі переконання у праві на цілощупу владу вистражданого слова, що його демонстрував Іван Франко. Паралелі в даному разі з найвидатнішими геніями людства цілком доречні. У поезії “На старі теми” І.Франко малює постать блаженного мужа, який у хвилях занепаду, коли гложне й найчутливіша совість, “диким криком збуджує громаду, і правду й щирість відкрива, як новість”. Творча особистість, для якої життя є обов’язком **служити**, не йде на згоду з підлістю, не поклоняється злomu, на суді неправих підносить свій голос, щоб “заціплії сумління” тормосити. Шляхетний вибір, неохитна позиція у боротьбі за правду і справедливість “кров людства облагородить” (28; 81). До 150-річчя від дня народження Івана Яковича Франка солідні українські видання вмістили серію концептуальних статей, документальних матеріалів, у яких наголос зроблено на ролі творчості Франка — будівничого відродження української державності, речника патріотизму, невтомного орача української духовної ниви, який досягнув славу світу. Дуже важливо, що, скажімо, газета “Українське слово” передрукувала статтю Симона Петлюри “Іван Франко — поет національної честі”, яка вперше була вміщена у газеті “Українская жизнь” в 1913 році (число 5. — С.26-40, число 6. — С.76-89). Творячи “культурну і громадську міць рідного народу”, підкреслює Петлюра, великий мудрець України “б’є (словом) як батогом і очищає як каяттям” (16). Особливо плідно і всебічно розкрито роль Івана Франка у концептуальних статтях авторитетних експертів і журналістів на сторінках газети “День”. Самі заголовки є промовистими: “Що значить бути патріотом?” (2006. — 21 лип.), “Уроки Франка” (2006. — 11 серп.), “Ювілейна франкіана Сергія Єфремова” (2006. — 11 серп.), “Ювілей Івана Франка як тест на культурну та політичну притомність українців” (2006. — 1 верес.), “Творець нації” (2006. — 2 верес.), і особливо розгорнуте дослідження Дмитра Павличка “Будівничий української державності”, вміщене у двох номерах газети (2006. — 12, 15 серп.).

Як відомо, остаточно “самостійницький курс” Івана Франка було оформлено у його відомій статті “Поза межами можливого”, яка побачила світ на сторінках “Літературно-наукового вісника” у 1900 році. Саме того ж року, і це символічно, Микола Міхновський виступив з брошурою “Самостійна Укра-

їна”. Професійно добротно відзначив роль статті Франка Богдан Червак у газеті “Українське слово” (2006. — 23-29 серп.). Тут переконливо обґрунтовується концепція неминучості державного становлення української нації. Це станеться чи під тиском “шлункових ідей”, чи “національних ідеалістів”. Франко засуджував тих діячів, які закликали займатися тільки “не політичною культурою”, тобто “плекати рідну мову, письменство, освіту”, але не втручатися у політичну діяльність. Таке “егоїстично-матеріалістичне” розуміння потреб нації веде український народ до зневіри та апатії. Однак Б.Червак, як і інші автори, не повністю наводять геніальне судження Франка про націю. Подано лише частину абсолютно точного аналізу і унікальної передбачливості нашого Каменяря: “*Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді б широкими “вселюдськими” фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації*”.

Надзвичайно важливі подальші уточнення І.Франка: “*Може бути, що колись надійде пора консолідування якихсь вольних міжнародних союзів для досягнення вищих міжнародних цілей. Але се може статися аж тоді, коли всі національні змагання будуть сповнені і коли національні кривди та неволення відійдуться у сферу історичних споминів. А поки що треба нам із чеським поетом стояти на тім:*

*У зорях небесних великий закон
Написаний, золотолитий,
Закон над закони: свій рідний край
Над все ти повинен любити.*

(із “Космічних пісень” Яна Неруди)

Усе наче виписано з реалій початку ХХІ століття. Ще не сповнені “всі національні змагання”, а вже скомерціалізовані і змонополізовані мас-медіа впроваджують у масову свідомість неминучість глобалізації саме у варіанті домінування певних націй і цивілізацій. У науковій літературі не відтворюють також кінцевого акорду цієї програмної статті Івана Франка. А саме він пояснює і прояснює певні тенденції світового розвитку: “*Ми мусимо серцем почувати свій ідеал, мусимо розумом уявляти собі його, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватись до нього, інакше він не буде існувати і ніякий містичний фаталізм не створить його нам, а розвій матеріальних відносин перший потопче і роздавить нас як сліпа машина*” (підкреслення наше. — Й.Л.).

Як бачимо, найглибший елемент мотивації відображається у способі впливу на масову свідомість. І.Франко не ставить метою максимально розбурхати пристрасть, спричинити конфронтацію між політичними силами чи навіть націями, цивілізаціями. Ми не бачимо тут семантичного натиску, підміни понять, войовничого ідеологізму, нетерпимості, пресингу в аргументації. Натомість, виразно проглядається шляхетна мета пошуку консенсусу, зрозуміння й пошанування вартостей об’єкту впливу. Тому використані засоби аргументації становлять моральну цінність. Дуже поширена і в ті часи, і особливо нині стрибкоподібна ідеологічна мутація, що неминуче призводить до руйнівного резонансу, була витіснена таким комунікативним діянням, що обов’язково націлене на спільний пошук розв’язки існуючих проблем, коли співпраця на рівні аргументів набирає субсидіарного характеру. Фахівці давно довели: принцип

допоміжності (субсидіарності) слід розуміти не як нав'язування бажаних для себе розв'язків, а надання кожному учасникові діалогу чи пасивному споживачеві інформації можливості самому дозріти до відповідних для нього найкращих реалізацій та допуск до індивідуальної творчості кожного, до кого апелюємо, з ким кооперуємося. Це — евристична публіцистика.

Відколи утвердилася могутність журналістики/публіцистики, людина сягала до газети не лише для того, щоб дізнатися про останні події, але й щоб випрацювати собі певний погляд на речі, щоб зрозуміти, сформулювати думку про світ. Тому преса містила широкий діапазон знань. Це впливало з прийняття нею відповідальності за функціональну рівновагу суспільства, держави, рівень свідомості громадян. Характеризуючи публіцистичну діяльність Михайла Грушевського, Сергій Єфремов (сам блискучий публіцист) свої міркування назвав гранично виразно: **“На варті національної гідності”**. І обґрунтував величезну самостійну роль публіцистики. Нагадаємо стисло ці думки, які, як побачимо, кореспондують з позицією Мацціні, Гонсалеза, Капусцінського, Гавела, інших емблематичних постатей народів. Сто років тому чітко визначилися два типи письменників/публіцистів на суспільні теми. Одні обговорювали явища дійсності, не заглиблюючись в їх суть, стежачи день у день за суспільним життям, “на льоту відображаючи його настрої, виходячи з факту і вертаючись до нього, не підводячи під свої побудови широкого теоретичного фундаменту” (20; 62). Єфремов слушно вважав, що це публіцисти-фотографи, які не претендують на синтез, який завжди є результатом певної спроможності до узагальнень, до підведення часткових, розрізнених фактів під спільні начала. Їхня турбота розповсюджується лише на задоволення потреб моменту.

В іншому становищі — публіцистика другого роду, яка представляє не тільки відгуки на сучасне життя й миттєві пояснення. Тут має місце і побудова, у зв'язку з тими чи іншими подіями, спільного фундаменту для них, створення цілих суспільних програм, встановлення широких принципів, що охоплюють усі явища даного порядку. Така публіцистика також відштовхується від фактів, злочинних подій, але ставлення до них вже інше, мета має інший вимір. На першому місці тут — не ці часто розрізнені та ізольовані факти, а загальне їх тлумачення, вибудування певної системи, підведення під них теоретичної бази суспільної науки, розкриття їх чільних причин і більш-менш глибоке висвітлення можливих наслідків.

Такого публіциста Єфремов називає художником, який переробляє і освоює злочинні питання життя з точки зору загальних начал. Він завжди має на увазі дещо більше, ніж пряме й безпосереднє тлумачення даного факту чи групи фактів, тому завжди приходять до висновків й узагальнень, у яких дані факти є лише ланкою у загальному ланцюзі побудови, лише ілюстрацією до певних вищих начал суспільного життя. Для нього важливий не тільки факт чи подія як такі, скільки їх філософія, висновки, підведення під явища життя широкої й міцної бази суспільної науки. Така схильність до узагальнення і використання наукових методів дозволяє такому **письменнику на суспільні теми** часто передбачати тенденції майбутнього, на основі всебічного аналізу теперішнього формулювати ясно й категорично те, що носить ще тільки у тьмяних обрисах викристалізованих настроїв, вгадувати скриті можливості за видимими формами подій. Усе це дає можливість глибше проникнути у сенс того, що від-

бувається і яскравіше проявити свою участь у тому процесі суспільного будівництва, яке є головною метою публіцистики.

Якщо публіцисти першого типу заготовляють матеріал для суспільного будівництва, виготовляючи цеглини для будови, то публіцист-соціолог зводить вже саму будову, керує суспільною думкою, спрямовуючи її в русло тих чи тих програмних побудов. Він є справжнім тлумачем життя, володарем дум сучасності, і його твори, незважаючи на їх злободенність, переживають цю злобу дня, часто переживають і самого автора, подаючи для даного часу документи воїстину історичні, тобто тісно пов'язані з внутрішнім життям суспільства на даний момент. Отже, не випадкові і часткові, а загальні й органічні прояви життя є показником того, куди суспільство прагне в особі своїх найвидатніших представників.

Михайло Грушевський став видатним представником української політичної думки. Справжній темперамент борця, уміння тверезо оцінити події, побачити в них можливість реалізації шляхетних ідеалів державництва — ці якості сприяли появі авторитетного голосу, визнаного вождя українського руху. Невипадково вороги зробили його головною мішенню злісних нападок. Як історик Грушевський вперше розкрив багате минуле українського народу, як публіцист — заактуалізував теперішнє на шляхах до майбутнього. Публіцистичні праці М.Грушевського на той час були зібрані у трьох книгах: “З біжучої хвили” (1907), “Наша політика” (1911) і “Освобождение России и украинский вопрос” (1907). У доступній рідній формі, з акцентом розрахунку лише на власні сили та ініціативу, на ідею всеукраїнства він переробив потенційну енергію етнографічного існування у динаміку національного розвитку.

ЦЕ І МАЄ СТАТИ БАЗОЮ НАЦІОНАЛЬНО-ЦІННІСНОГО СОЛІДАРИЗМУ ПІД СУЧАСНУ ПОРУ.

М. Грушевський постійно підкреслював: слід розвивати у масах українців почуття єдності, солідарності, близькості, а не мусувати різниці, оскільки це приведе до розмежування. “Україна свого досягне”, — цей бадьорий висновок є лейтмотивом усіх статей Грушевського на суспільні теми. Бачимо тут не тільки плід віри, а передовсім — результат знання дійсності, правильної її оцінки, а найістотніше — глибоку переконаність у правоті української справи. Єфремов наводить слова Грушевського: “Ми повинні пам'ятати, що представляємо великий народ і зобов'язані представляти його з гідністю”.

Моделюючи сьогодні національну журналістику в умовах відновленої державності, мусимо взяти до уваги такі висновки Сергія Єфремова. 1. У журналістику Грушевський прийшов цілком готовим у всеозброєнні величезної наукової освіти, всебічно випрацюваного світогляду, великого практичного досвіду й знань у сфері не тільки українського і російського, а й європейського життя; 2. Він мав фундаментальну теоретичну підготовку для вирішення найскладніших проблем сучасності, з випробуваними у науковій царині методами оцінки подій; 3. Грушевський виявив невичерпне джерело кипучої енергії, організаторських здібностей і тієї робочої дисципліни, які приходять з роками наполегливої праці; 4. Що найважливіше — він найвищою мірою виявив чутливість до кличів життя, невтомну спроможність шукати з тими, хто шукає, йти вперед з крокуючими, вчитися самому і захоплювати за собою інших, діючи то строго логічно, чисто науковими аргументами, то різким, безкомпромісним формулюванням, то

дотепним слівцем, то яскравою картиною з минулого чи вдало підбраною ілюстрацією із сучасного життя, то гострою критикою чи ліричними відступами. Стиль публіциста — гнучкий, блискучий, багатобарвний. **Людина хронологічно іншого покоління, він став вождем нашого часу** — робить висновок С.Єфремов (20; 46-62).

Таку ж напруженість думки, абсолютну відсутність фальші, благородну заангажованість демонструвало й демонструє багато українських публіцистів. Візьмімо Олену Телігу. Її програмна стаття “Партачі життя” повністю прикладається до реалій нашого часу. Йдеться про гідне протистояння “переважній” більшості, нагадування про обов’язок порядності, з гідністю і совіслівістю. Говорити про мужність — це певною мірою інспірувати мужність, розробляти тему і показувати поле її дії, відсувати далі смугу духовного лінивства і занепаду, смугу споживацького матеріалізму, хащі дрібного егоїзму — відсувати і запалювати свічі. Це робили завжди просвітлені духом піонери, ідеалісти і романтики, нащадки Дон Кіхота.

Ми використовуємо характеристики одного з найвидатніших есеїстів сучасної України Євгена Сверстюка з очевидної причини: він стоїть в ряду найвидатніших публіцистів українства, оскільки не тільки зборює тимчасове, але й **“обгрунтовує вічне”**, як висловився Микола Гоголь (18; 88-89). Газета “Українське слово” повністю передрукувала названу статтю Олени Теліги. Нагадаємо, що вона була вірною послідовницею Лесі Українки. Олену Телігу — українську поетесу, публіцистку, громадського діяча розстріляли нацисти у Бабиному Яру 1942 року. Її дуже тривожило питання, кинуте в глибину нашої історії: де ж були ті, які могли запалювати тисячі свічок від великого вогню, біля якого вони стояли, і освітлювати цими свічками усі закутки? Ведучи мову про відвагу і мужність, Олена Теліга закликає творити культ героїзму, беручи приклад з Тараса Шевченка, який протягом усього свого життя боровся проти московщини своїми динамічними творами. **“Чим вищий п’єдестал побудуємо для тих, що стали символом наших визвольних змагань, тим далі падатиме роз’яснююче світло від цього символу, тим ширші маси будуть бачити яскравий дороговказ для свого життя і для своєї боротьби”**. Цей заклик публіцистка підкріплює судженнями Томаса Карлейля з його нарисів “Герої і героїчне в історії”. Наведено також приклади цивільної відваги Миколи Міхновського, Олени Пчілки, Дмитра Донцова, Василя Стефаника, Миколи Хвильового. Як антипод їхній державницькій і людській шляхетній мотивації вона подає приклад “Великого Партача, незрівняного деструктивного таланту Володимира Винниченка” (35; 11-12, 11-12).

Наведемо витяг зі статті з промовистою назвою “Розсипаються мури”: *“Будемо самими собою з усіма своїми поглядами, перед обличчям людей своєї нації і хай в протилежність до забріханої більшовицької пропаганди кожне наше слово буде непідробною правдою, незалежно від того, чи ця правда буде усім подобатися. Ми ж не йдемо накидати згори якусь нову ідею чужому середовищу, лише зливаємося зі своїм народом, щоб спільними силами, великим вогнем любові розлити знов ці почування, які ніколи не згасали — почуття національної спільноти і гострої окремішності”* (підкреслення наше. — Й.Л.) (36; 7).

Інший приклад високої мислі, метафорики слова, заангажованості у буття, стурбованості станом речей і вміння скріпити вірою у перемогу правди-

справедливості: “і, коли загальна праця здармувалася й комахиньо змаліла в ядерних льодниках, ти на їхніх терплячих, неозлілих прикладах зрозумів **просту й вічно спраглу повторення істину: про неможливість витруїти богоподібне з людини, якщо навіть така людодіська влада, докладаючи надзусиль до перетворення біомаси на подобизну самої себе, безсила була зробити з господаря розбійника, з душі, розтопленої на похвалу свічок, на великодній віск — велетенську тремтливу ропуху, що з прочинених сутінкових дверей зненацька вплигує на поріг хати; коли ж заявили цивілізатори, принісши такі звуки, як “людство”, “права”, “свободи”, звуки, вигадані, аби приховувати попередні злочинства, виправдовувати попередній скотинізм, ти зрозумів децю з того, як підозріло усунулись людодіські порядки і, замість поновлення справедливого, основ співіснування, світ загелготів щось неримське, мов щойно підготований гергол, і ти остаточно переконався в **різнозначності досвідів: для нас виболіле, для них смішне, для нас насущніше хліба, для них знехтуване навіки, для нас щиріше од сповіді, для них відразливіше блюзнірства — то ж кому кого рятувати?**” запитував ти, співіснуючи серед своїх, що працювали в святій доброзичливості до себе й на вічного злодія; ти запідозрив, що прифургонені сюди гасла, піддемокративши попередньо закатований ґрунт, здатні плодоносити незгірше при тарахтареної суди в кайзерівських вагонах комунії, — приходь і збирай, все обрушене, все лежаче, немов покинуті райські сади, забур’янені вище пояса; коли вже нікого ніщо не обходило і вибрані носилися з собою, як вдоволені ідіоти з нічними горщиками, ти, маючи певну природню пам’ятливість, вирішив сам пригадати децю і децю зіставити з огляду на небувалість реалії, таких скупих та каяття, мов наново сфабриковані вироки: подеколи, правда, ти збиваєшся з розповіді — чорнобильське літочислення так ущільнило час, що слово записується за півліта, доба налічує по триста шістдесят п’ять годин... (24; 23).**

Ці **продумані** слова Євгена Пашковського, лавреата Шевченківської премії, звернені, як і у Тараса Шевченка, до живих, мертвих і ненароджених земляків. Він постійно нагадує, що треба відкрити людям втрачений зір, допомогти людському серцю витерпіти безчасся, стати мужнішим, відданішим, наголошує на консолідуючій місії літератури й публіцистики, тим паче, коли “інформаційний простір, зациклений на гузноголовій, осередючій “развлекухе”, карликовіє й деградує, зневіра глибшає, а дешеве пацюччя приватизаторів мультимедійної порожнечі тішить свою анемічність “мерседесами”, мобільниками, людоджерськими фурушетами... І це мають нахабство пасталакати скрізь від імені України... Таких мерзенних людей ця земля ще не бачила”.

Етична вага слова Пашковського очищає від затруття людської думки. Це і є духовне провідництво журналіста, письменника, віщуна вічних людських правд, обновлюваних, осучаснюваних, активізованих сьогодні. Отже, моделюючи національну журналістику і науку про неї, виходьмо з того, що професія — це внутрішнє покликання людини, а не виключно зовнішня праця із засвоєння “прийомів і методів”, часто — просто карикатурних. Роман-есеї “Щоденний жезл” відтворює модель одухотвореного буття героя-наратора, намагання досягнути причини трагедії української нації сьогодні, вирішити найважливіші проблеми людського духу, досягнути актуальність змін і перетворень, до яких повинна дійти людина постчорнобильської епохи (До слова: подібний мисли-

тельний ресурс бачимо у публіцистиці білоруски Світлани Алексієвич, Ліни Костенко). Книга Євгена Пашковського молить людство схаменутись. В. Базилевський справедливо відзначив, що “...це книга-сповідь, книга-епістола, книга-інвектива, книга-філософема, книга-виклик, книга-вирок, книга-памфлет, книга-порахунок, книга-волення, книга-протест, книга-надрив, книга-відчай, книга-крик. Але й книга-поема. Але й книга-віра” (2).

В Євгена Пашковського, як і назагал у репрезентативній українській публіцистиці, думка, з одного боку, відшукує певність, позитивну мотивацію — це метафорично окреслена раціоналістична етика, речниками якої були Сократ, Паскаль, Сковорода, з другого боку — це явище незрівняно вищого порядку, ніж плаский, наукоподібний соціологізм.

Ми вже засвоїли, що західна аргументація прагматичніша. Нагромаджено величезну кількість фактів, але більшість з них — незначні й безплідні. Вони, як правило, не можуть дати нам жодної нової теорії чи навіть важливої гіпотези, ані продуктивних у чомусь висновків. Це — радше пасив, а не актив, оскільки людина загубилася у фактологічному лабіринті, не знає, котрі факти варті довіри, а котрі — ні. Крім того, вони заслонюють нам перспективу і не дають можливості добре бачити. На це звернув увагу ще у 19 сторіччі Джузеппе Мацціні, який радив не зупинятися на матеріалізмі фактів, а поєднувати їх з принципами. Якраз це якнайкраще характеризує літературну і публіцистичну творчість Євгена Пашковського, який визнає лише одну залежність, що її Олесь Гончар назвав синівською любов'ю до рідної землі, відданістю гуманістичним ідеалам людства. Додамо лише — не абстрактним гуманістичним ідеалам, а християнським. Біль за “суспільне дичавіння”, заклик до “консолідуючої місії”, глибоке усвідомлення того, що “духовне життя — постійне подвижництво, внутрішній джихад”, бачення великого блага у тому, що “українська поезія має потужну енергетику”, що “інших форм плекання душі, окрім слова”, нема, переконливі аргументи про “еталонність мови та її чистоту”, про об'єднання країни з допомогою мови, “творення живосильної мови, яка б, описуючи духовні явища, вивищувала дух людський над тимчасовим і помарнотненим” — ось лейтмотив практично усіх інтерв'ю лавреата Шевченківської премії (8). І тут доречно знову зіслатися на Миколу Шлемкевича, який створював **науково-публіцистичний** інститут. Професор риторики Галина Сагач, спираючись на багату наукову спадщину українства, доводить: “*Наше слово елітарне: поетичне, риторичне, гомілетичне (гомілетика — богословське красномовство); воно для тих, хто мріє пізнати протяженість слова від Землі до Неба, бо слово — наш інструмент у боротьбі за Віру, Надію, Любов. Наше слово усолоджуюче*” (13; 10). Євген Пашковський в одному з названих вище інтерв'ю говорить про “значеннєву літературу”. Це можемо й віднести до публіцистики. Первинною має бути любов до світу. Коли іронія та сарказм — самоціль, а елементи любові — вторинні, народжується література пекла. Вона нині саме й вивищується. Є. Пашковський наводить студентам приклад зі Святим Августином, що не можна іронізувати над його текстом, бо він на сто відсотків справжній.

Наша журналістика репрезентує блискучі зразки концептуальної публіцистики. На найвищому рівні аргументації написані, наприклад, статті Дмитра Чижевського — “В'ячеслав Липинський як філософ історії” (Український державник. Альманах на 1943 рік. — Берлін. — 1943. — С. 49-61), Євгена Свер-

стюка — “Добігає час тисячоліття” (Українське слово. — 2000. — 6 січ. — С. 7), Оксани Пахльовської — “Гея: смерть і воскресіння” (Україна молода. — 2005. — 26 листоп. — С. 6-7), Івана Дзюби — “Україна перед Сфінксом майбутнього” (брошура видана у Києві у 2001 р.), Сергія Кримського “У сучасному глобалізованому світі Україна має всі можливості для того, щоб зіграти роль цивілізаційного центру” (День. — 2006. — 4 серп. — С. 5). Цікаво зіставити роздуми Оксани Пахльовської про книжку “Смерть землі. Великий Голод в Україні 1932-1933 рр.”, яка вийшла друком в Італії у римському видавництві Viella, в яких зазначено, що “найменш вивченими є етична та психологічна площини цієї безмірної для України трагедії”, з міркуваннями відомого філософа й есеїста Сергія Кримського, який переконливо стверджує: “Сучасні процеси глобалізації не стосуються антропологічних основ всесвітньої історії та культури; людство як було, так і залишається етнічним архіпелагом”. Перелічуючи соціокультурні цінності нашої держави, С.Кримський обґрунтовує можливість перетворити Україну у Центр духовності ХХІ століття. Тобто бачимо, що найстрахітливіша трагедія нашої нації в ХХ столітті, свідомо запроєктована і здійснена більшовицьким режимом на чолі з Й.Сталіним і Л.Кагановичем, не зуміла довершити апокаліпсис 1932-1933 і наступних десятиліть. Глибинний культурний і генетичний код виявився сильнішим.

Своєрідною естафетою дослідницької публіцистики сучасного періоду є цикл телепередач Василя Ілащука “Дорогами Українців” (5 канал). Хоч і нерозгорнутими, все ж переконливими візуальними і вербальними ресурсами він доводить до масового глядача й слухача чільну ідею — невмирущості вартостей нації, навіть в найекстремальніших умовах.

Публіцисти-концептуалісти завжди вміли відрізнити дочасне й минуше від остаточного. Вони усвідомлювали (усвідомлюють), що без подвижництва, ентузіазму й досвіду будь-яке навчання стане даремною тратою часу. Слід пам’ятати, що важливе відшліфує час, воно як дорогоцінне зерно, як надихаючий первень залишиться, непотрібне — згине. Ясний, автентично релігійний погляд на світ вимагає стійкості душі, адже без цього неможливо гідно прийняти виклик часу. Спонукаючи інших до шляхетної мотивації й плодотворних дій, публіцист також удосконалює свою майстерність, свою особистість. Давно доведено: акумулявання у собі любові (до людини, світу) приносить щастя, зосередження ненависті призводить до потрясінь.

Історія світоглядної сфери передала нам приклади не тільки схаотизованого духу, що призводило до руйнівної роботи інтелекту, хоч би збагаченого так званим об’єктивним знанням. Ідеологічні вартості, скристалізовані морально, донині слугують властивим (бо ж рятівним!) орієнтиром для прийдешніх поколінь. Слово Христа рятує нас від виродження вже дві тисячі літ, оскільки в Нагірній проповіді розкрито істини-орієнтири докрайвіку. Як би не намагалися нині, як і у попередні століття, спрофанити, переінакшити Його учення, відволікти свідомість від найсокровенніших сенсів буття, періодично запускаючи мільйонними тиражами й нескінченними телесюжетами, радіовисиланнями у масовий обіг неправду, стимулюючи цинічний погляд на основоположні речі, автентичні вартості християнства залишаються **“глибинними символами роздумів”** (Є. Сверстюк). Вони допомагають нам прозрівати на межі давнього релігійного і нового політичного мислення. І це неодмінно допоможе народжен-

ню морального кодексу людства. Євген Сверстюк в одній з передач Радіо Свобода (українська редакція), яка називалася “Розкази про Христа”, не тільки доводить, що про Христа написано найсвітліші і найвеличніші слова усіма мовами світу, що кожне покоління писатиме свою книгу про Нього, а й нагадує про дуже істотне: “Христос приніс нову віру і заперечив касту фарисеїв, назвавши їх гробами повапненими,... **вчив нас безстрашности** (15; 38).

Маємо у спадку блискучі приклади професіоналізму, невіддільного від моральних, інтелектуальних параметрів, а також діяльної участі видань у пробудженні плідотворних чинників організації життя людини зосібна й спільнот назагал. Скажімо, перша політична газета у Європі — “Ля газетт” Теофраста Ренодо від 1631 року аж до Великої Французької революції “писала історію сучасності” й захищала ідею централізованої держави, реформування політичного і культурного життя країни, зміцнення міжнародного авторитету Франції. Трактат-памфлет учасника поетичної “Плеяди” Дю-Белле “Захист і прославлення французької мови” донині може слугувати за взірць відстоювання національної ідентичності як складової частини вселенської гармонії. Нагадаємо чільний акцент цього блискучого публіцистичного твору: “Чому ми так шануємо усе чуже? Чому такі несправедливі до себе? Чому ми просимо милостиню в чужих мов, ніби стидаємось говорити рідною мовою?”. Тут же він розкрив необмежені літературні можливості французької мови (17; 82). Цій газеті ми маємо завдячувати усебічне висвітлення національно-визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького; з публікацій “Ля газетт” виразно бачимо, що Б.Хмельницький одним з перших у Європі поставив проблему національної держави. Український дослідник Ілько Борщак у газеті “Українська трибуна” (Варшава. — 1921. — 16-17 груд.) переконливо показав роль французької преси у висвітленні доленосних для України та Європи подій середини 17 століття.

Принагідно: цей же період в історії Англії професійно добротню змалював у своїх памфлетах Джон Лілльберн — фактично в його публіцистиці вперше знайшли втілення ідеї правової держави, громадянського суспільства, демократії, свободи слова. У пізніші часи, починаючи з 1785 року, газета “Таймс” вміщує сторінку листів, але це не скарги побутово-комунального характеру. Переглядаючи старі річники цієї англійської щоденної газети, ми побачимо серед авторів такі великі імена, як Бернард Шоу, Герберт Уеллс, Артур Конан Дойль, Джон Голсуорсі, Томас Еліот та ін. Ці листи стали “бюлетнем самовідчуття нашої цивілізації”. Серйозна етична проблема може обговорюватися довго, з номера в номер, поки не висловляться усі зацікавлені сторони. Наприклад, газета домоглась, що у навчальних програмах не було зменшено години на вивчення літератури — “предмету гордості англійців”.

Деякі українці часто ставляться до своєї спадщини нігілістично. Тимчасом авторитетні експерти, публіцисти, які виступають на сторінках найавторитетніших видань світу, показують приклад справдешнього професіоналізму. Як відомо, 1993 рік був оголошений ЮНЕСКО роком трипільської культури. З цього приводу газета “Вашингтон пост” вмістила змістовну статтю Пола Річарда “Ще раз у кам’яний вік”. Вже сам початок цієї концептуальної публікації багато каже нам і може послугувати як отямлюючий фактор для багатьох українофобів і безбатченків: “Українська виставка в Міжнародному валютно-

му Фонді дозволяє нам перенестися на 7000 років назад. У часи, коли у лісах Європи ревіли вовки і ведмеді, а рільництво щойно починалося, два уособлення могутності Всесвіту — одне жіноче і одне середнього роду вперше скомбінувалося в Європейському мистецтві”. Далі наведено кілька вражаючих прикладів того, як митці Європи копіювали мотиви й геометрію малюнку в праукраїнців. Найдавніша культура в Європі слугувала зразком творцям Ренесансу, Пікассо, не проста гармонія лінійного й округлого притаманна пізнішому західному мистецтву — її можна побачити в усмішці Мони Лізи, в металевому каркасі Статуї Свободи, в кубізмі Пікассо і навіть в лазерних променях, що танцюють довкола Мадонни. Автор чесно фіксує фундаментальний факт: трипільці будували обсерваторії, вони першими збагнули софійність світу, жили у двоповерхових будинках десятитисячними поселеннями (38).

Імпульсом для глибшого пізнання сенсу явищ і подій стало багато статей чи трактатів. Назвемо лише малу частку з них: трактат Імануїла Канта “До вічного миру”, опублікований 1795 року; політико-філософські есеї Ауробіндо “Людський цикл”, в яких доведено неминучість переходу комерційної цивілізації в духовну (вперше опубліковано в 1916 році); статті Д. Неру в газеті “Нешнл геральд”, в яких засвідчено глибину розуміння проблем, складне сприйняття світу, постійну турботу про долю нації (пізніше він став прем’єр-міністром Індії й однією з найколеритніших постатей ХХ століття); проблемна стаття Карела Чапека “Чому я не комуніст”, в якій обгрунтовано тезу про те, що комунізм перетворює людину на звіра (1924); есеї “Прийдешній Хам” (1906) Дмитра Мережковського, в якому передбачливо, на десятиліття наперед, сказано: “Якщо людина відрікається від Бога, від абсолютної Божественної Особистості, вона неминуче зрікається своєї власної людської особистості”, але усе ж висловлено тверду упевненість в тому, що прийдешнього Хама збере прийдешній Христос; документальна книга публіциста Сергія Мельгунова “Червоний терор”, вперше видана за кордоном на початку 20-х років ХХ століття; статті англійського публіциста Малькольма Маггеріджа у газеті “Манчестер гардіан” про страхітливий голодомор, свідомо організований більшовиками у 1932-33 рр. в Україні, саме тут ми можемо прочитати найголовніше: “Мене завжди вражало те, що говорячи про великі трагедії нашого століття — Аушвіц, Хіросіму та інші, — люди ніколи не згадують про український голод. Проте Сталін знищив набагато більше людей протягом 1930-х років, ніж загинуло в результаті гітлерівської ліквідації євреїв” (30); серію публікацій послідовника у світовій пресі Маггеріджа — Джеймса Мейса, в яких американець, що став Українцем з Великої Букви, довів, що голодомор став реальним Апокаліпсисом ХХ століття, а в одному невеликому коментарі “Трагедія, що назріває” демонструє виняткове чуття на реалії та перспективу, пишучи: “Люди, які обробляють найкращі сільськогосподарські угіддя у світі і які не мають ні грошей, ні влади, отримують сумнівне право продавати цю землю тим, хто має й те, й інше... Селян готують до виселення із землі, яка годувала їх та їхніх предків. Невже автор цих рядків є єдиним в Україні, хто готовий здіймати гвалт з цього приводу?” (6); есеї Ернста Юнгера “Біля стіни часу” (1959), в якому видатний німецький письменник, філософ, публіцист говорить про нову перешкоду для сучасного суспільства — час, суто антропоцентричний вимір якого нам слід подолати, як подолали звуковий бар’єр, ось чому неминуче “повернення

богів” у наше життя (12); слово Гавела при врученні Премії миру у ФРН (1989 р.), яке підсумувало тривалий історичний етап і маніпулювання словом, і рятівну функцію Слова; виступи Масарика, Ортеги-і-Гасета (нарис “Бунт мас”), Г.Маркеса, С.Аверінцева, публіцистику журналу “Культура”, заснованого легендарним Єжи Гедройцем, зорієнтованим на “післанництво”; репортажі Р.Капусьцінського; знамениту статтю академіка А.Сахарова “Роздуми про прогрес, мирне співіснування та інтелектуальну свободу” (1968 р.); спеціальний номер польської газети “Тигоднік повшехні”, присвячений судові над ХХ століттям-вбивцею; трактат Івана Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація?”; спеціальний номер чеської газети “Людове Новіни”, присвячений українцям в Чехії; десятки публікацій розділу “Історія та “Я”, що його веде Ігор Сюдюков у газеті “День” та багато інших.

Усі явища усіх часів доконечно маємо оцінювати з позиції абсолютної істини. Віддавна морально чутливі особистості намагалися відпрацювати, зафіксувати у свідомості і неухильно дотримуватися шляхетної базової позиції. Вона очевидна: 1. Довіра до Божого Провидіння. 2. Пробудження Богоподібного в людині. 3. Пізнання плідотворного спадку народів, зрозуміло — й самого себе. 4. Пріоритет духовного очищення (“Усі реформи, окрім моральної, даремні” — Т.Карлейль). 5. Право людської особистості на усебічний гармонійний розвиток і на захист від деморалізації; рівно ж права кожної нації як колективної душі (“У всьому світі формується творча меншість, яка розуміє, **що** відбувається і **що** треба робити... Дальше розширення техногенного світу загрожує самому існуванню людства, потрібний духовно-релігійний поворот” — Г.Померанц). Не маємо права забувати, що усі речі та явища у світі взаємопов’язані. Немає такої події чи явища, яке б існувало, або відбувалося само по собі. Тому в арсенал аргументації журналіста слід залучати науку — засіб пізнання, ідеологію — засіб ціннісної орієнтації, політику — засіб соціального, політичного регулювання, мистецтво — засіб естетичного розвитку, релігію — закон життя (“Людина — істота релігійна насамперед” — Е.Берк, “Кінцева мета і призначення буття — досягнути духовної свідомості і божественного... Релігія — оптимістична” — Ш.Ауробіндо), культуру — образ душі народу. Інакше: маємо забезпечити цілісність пошуку істини, щоб предметно пояснити, роз’яснити й удосконалити багатоликий світ.

-
1. Ареопагитика. Речь о свободе печати. — Казань, 1905.
 2. *Базилевський В.* Вижити і написати. Про “Щоденний жезл” Євгена Пашковського // Літ. Україна. — 2001. — 26 черв.
 3. *Брінк Андре.* Художник як комаха // Кур’єр ЮНЕСКО. — 1993. — Січень.
 4. *Бурбан Володимир.* Якби нас вчили так, як треба... // Дзеркало тижня. — 2006. — 4 лют.
 5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. — Київ: Ірпінь, ВТФ “Перун”. — 2002.
 6. День. — 2004. — 24 лют.
 7. Див.: *Аврелій Марк.* Наедине с собой. — Київ-Черкаси, 1993.

8. Див.: “Апофатика від Пашковського”, “Література — це звільнення від страху”, “Час довбневчень закінчився: люди сприймають серцем і не переносять на дух лицемірства!” // Українське слово. — 1999. — 1 лип. — С. 15; Україна молода. — 2003. — 24 липня. — С. 11; Україна молода. — 2006. — 2 червня. — С. 18-19.
9. Див.: *Апресян Г.З.* Ораторское искусство. — Москва, 1972; *Ученова В.В.* У истоков публицистики. — Москва, 1989.
10. Див.: *Боецій Северин.* Розрада від Філософії. — Київ, 2002.
11. Див.: *Бычков В.* Эстетика поздней античности. — Москва, 1981.
12. Дзеркало тижня. — 1995. — 24 груд.
13. Див.: Інтерв'ю Рупняк Л. “Там много важить слово” // Шлях перемоги. — 2006. — 1 лют.
14. Див.: *Ортега-и-Гассет Хосе.* Эссе об Испании. — Иностран. литература. — 1993. — № 4.
15. Див.: *Сверстюк Євген.* На хвилях “Свободи”. — Луцьк, 2004.
16. Див.: Українське слово. — 2006. — 23-29 серп.; 30 серп. — 5 верес.
17. Див.: *Федченко П.М.* Преса та її попередники. — Київ, 1969.
18. Див.: *Чижевський Дмитро.* Нариси з історії філософії на Україні. — Нью-Йорк, 1991.
19. Консерватизм. Антологія. — Київ, 1998.
20. К характеристике публицистической деятельности проф. М.С. Грушевского // Украинская жизнь. — 1916. — № 12. — С. 46-62.
21. *Мансурова В.Д.* Журналистская картина мира как становление медиасобытий // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. — 2002. — № 6.
22. *Маццини Джузеппе.* Эстетика и критика. Избранные статьи. — Москва, 1976.
23. Особистий архів автора. Міжнародна конференція з проблем підготовки журналістів: Виступ Директора всесвітньої служби Бі-Бі-Бі Найджела Чепмена 24 листопада 2005 року. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка.
24. *Пашковський Євген.* Щоденний жезл: Роман-есеї. — Київ, 1999.
25. *Прутков Г.В.* Введение в мировую журналистику. — Москва, 2003. — Т. I. — 415 с., Т. II. — 453 с.
26. Ришард Капусьцінський: “Нещастям для медіа є інтелектуальні лінощі їхнього споживача”. Інтерв'ю Т. Лильо // День. — 2003. — 19 верес.
27. Справа майбуття. Освіта. — Розмова з міністром освіти Едельгард Бульман // Deutschland. — 2001. — Лютий-березень.
28. *Франко Іван.* Вибрані твори. — Київ, 1956.
29. *Фросар Андре.* Світ Івана Павла II. — Львів, 2001.
30. Цит. за: Вісті з України. — 1993. — Ч. 36.
31. Цит. за: *Гете Йоганн-Вольфганг.* Поезія і правда. — Київ: Мистецтво. — 1982.
32. Цит. за: *Зарудний Євген.* У пошуках українського Плутарха // День. — 2003. — 12 лип.
33. Цит. за: *Кирова К.З.* Жизнь Джузеппе Мадзини. — Москва, 1982.
34. Цит. за: *Ученова В.В.* У истоков публицистики. — Москва, 1989.

35. Цит. за: Українське слово. — 2006. — 9-15 серп.; 2006. — 16-22 серп.
36. Цит. за: *Червак Богдан*. Воїн української революції — до 100-річчя від дня народження Олени Теліги // День. — 2006. — 29 лип.
37. Dziennikarski etos. — Olsztyn, 1996.
38. *Paul Richard*. Revisiting the Stone Age // The Washington Post. — 1993, 7 Sept.

PUBLICIST: MOTIVATION OF CREATION

Josyp Los

Lviv Ivan Franko National University,
Universytetska Street 1, 79000, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 296-47-75
E-mail: journft@franko.lviv.ua

The article examines the role of the world conception publicism in the formation of a human being and society. On the examples of Ukrainian and foreign conceptual articles and treatises the author shows the ability to read metaanalysis of history and analysis establishment of sense of living for a human being and society.

Key words: publicism, motivation, creativity, world conception, publicism, moral, nation, metahistory, mission.

Стаття надійшла до редколегії 20.06.2006